

KÂZİM KARABEKİR

tin Taşkıran, *Kâzım Karabekir Paşa Askeri Hayatı ve Komutanlığı*, Ankara 1997; İhsan İlgar, "Kâzım Karabekir Paşa", *Hayat Tarih Mecmuası*, XII/3, İstanbul 1976, s. 25-29; Nuri Köstüklü, "Kâzım Karabekir'in Açtığı Okullar", *BTTD*, 2. seri: sy. 5 (1985), s. 31-35; a.mlf., "Kâzım Karabekir Paşa'nın Dil Kongresindeki Görüşleri", *TY*, VIII/8 (1987), s. 43-46; E. J. Zürcher, "Young Turk Memoirs as a Historical Source: Kazım Karabekir's İstiklal Harbimiz", *MES*, XXII (1986), s. 562-570; Önder Göçgün, "Atatürk'ün Dava Arkadaşı Kâzım Karabekir'in Eserleri", *BTTD*, 2. seri: sy. 31 (1987), s. 75-78; Nusret Baycan, "Çeşitli Cephelerde Kâzım Karabekir", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, IV/11, Ankara 1988, s. 445-457; Zekeriyâ Uludağ, "Kâzım Karabekir'in Eğitimle İlgili Düşüncelerinin Değerlendirilmesi", a.e., XIII/38 (1997), s. 471-500; Yaşar Semiz, "Atatürk ve Kâzım Karabekir Paşa, Bir Dostluğun Dargınlığa Dönüşmesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 4, Konya 1997, s. 191-209; F. Tevetoğlu, "Kâzım Karabekir", *TA*, XXI, 252-254; W. F. Weikar, "Kâzım Karabekir", *EP* (İng.), IV, 853-854.

CEVDET KÜÇÜK

KÂZİM PAŞA (1821-1890)

Na't, mersiye ve hicivleriyle tanınan
Osmanlı şairi.

Bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan Koniçe'de doğdu, asıl adı Mûsâ Kâzım'dır. Haremeyn muhasebeciliği ve rûznâmçe-i sâni görevlerinde bulunan Hüseyin Hüsnü Bey'in oğludur. Küçük yaşta babasıyla birlikte İstanbul'a gitti. Tahsili ilerleyince Dîvân-ı Hümâyün Kalemi'ne devam ederek memuriyet hayatına girdi. Mühimme ve Maliye Mektûbî kalemlerinde gösterdiği başarı dolayısıyla Asâkir-i Hâssa kî-tâbetine tayin edildi ve askerliğe intisap etmiş oldu. Birkaç yıl sonra Livâ kitâbeti ve Alay eminiğine yükseldi (Fatîh Efendi, bu tayinin *Tezkire*'sinin basıldığı 1271'de [1855] gerçekleştiğini söylemektedir, bk. *Tezkire*, s. 346). Bu yıllarda şiirle ileri derecede meşgul olduğu ve bir divanı dolduracak kadar şiiri bulunduğu belirtilmektedir.

Kâzım Paşa'nın devrinde dikkati çeken bir özelliği hicviyeleridir. Tanzimat'la hız kazanan yenilikleri din, devlet ve millet için tehlikeli gördüğünden bunlara karşı çıkıyordu. Özellikle yenilikleri uygulayan devlet büyüklerini tenkit için ağır hicivler kaleme aldığından dilinden ve kaleminden çekinilen bir şair olarak tanınmıştı. İbnülemin Mahmud Kemal bunlardan bazı örnekler nakletmektedir (Mithat Paşa hakkındaki hicviye için bk. *Son Sadrazamlar*, s. 32, 369-371, 426). Gittikçe aşırı-

lığa varan hicivleri birçok kişiyi rahatsız ettiğinden Kâzım Paşa zaman zaman bazı sıkıntılara düştü. Mütercim Rüşdü Paşa'yı hicvettiği bir kıtasından dolayı onun seraskerliği sırasında binbaşı rütbesi geri alınarak Kıbrıs'a sürüldü (1862). Ancak Yûsuf Kâmil Paşa'nın sadrazamlığı döneminde affedildi ve İstanbul'a dönmesi sağlandı (1863). Zamanla ferikliğe yükselen Kâzım Paşa, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Dördüncü Ordu Erkân-ı Harbiyye reisliğinde bulundu. Karadağ bozgunundan suçlu görülerek muhâkeme edildiye de ceza almadı. Bâb-ı Seraskerî Muhasebât Dairesi'nde çalışmaya başladıktan sonra buranın ikinci reisliğine kadar yükseldi. Bir süre Masârifat nâzır vekilliği yaptıysa da her müracaatı gereken ödemenin yapılması kaydıyla veznedarlığa havale ettiğinden görevinden alındı. Dîvân-ı Harb-i Dâimî üyesi iken 17 Ramazan 1307'de (7 Mayıs 1890) Üsküdar'daki evinde vefat etti ve Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi hazinesine defnedildi. Yakın dostlarından Muallim Nâci na't-gû olarak anılan şairin vefatına bunu telmih eden şu mücevher tarihi düşürmüştür: "Göçtü yâ hay diye Hassân gibi Kâzım Paşa."

Fuzûlî tarzındaki şiir, na't ve mersiyele-riyle yazılı ve sözlü hicivleri şairlikteki kudretinin göstergesi kabul edilen Kâzım Paşa, Nâmîk Kemal ve Muallim Nâci tarafından "gerçekten şair" olarak kabul edilmiş bir sanatkârdır. Hersekli Ârif Hikmet Bey'in İstanbul Lâleli'deki evinde bir araya gelen ve daha sonraki yıllarda Encümen-i Şuarâ adıyla anılan tanınmış şair ve edipler arasında Kâzım Paşa da bulunuyordu. Tasavvufia yakından ilgili olan, kuvvetli bir Ehl-i beyt muhibbi olarak tanınan ve kaleme aldığı kuvvetli mersiyele-riyle bunu ortaya koyan Kâzım Paşa, Bedvî tarikatından hilâfet aldığı gibi Celvetiyye'den de taç giymişti.

Eserleri. 1. *Makâlid-i Aşk* (İstanbul 1301). Türkçe başlayıp Arapça bir beyitle sona eren tevhidin ardından Kerbelâ Vak'ası'na giriş sayılacak bir mukaddime şeklinde tanzim edilmiş, aynı Arapça beyitle birbirine bağlanan, beyit sayıları farklı altı bölümlük uzun bir manzumeye başlar. Bentler halinde ve terkip beyitleriyle bağlanarak yazılmış yirmi sekiz mersiye ile bir kıtadan sonra "Kaside der Sitâyîş-i İmâm Hüseyin" başlıklı altmış üç beyitlik manzumeye son bulur. Bu haliyle bir mesneviden farklı hüviyete sahip olan *Makâlid-i Aşk*'i Kerbelâ mersiyelerinden ibaret bir divançe saymak mümkündür. 2. *Dîvân-ı Kâzım Paşa* (İstanbul

1328). Bir kıtayla başlayan divanın kasideler kısmında Hz. Peygamber hakkında bir na't, Hz. Ali, Ehl-i beyt ve Hz. Hasan için yazılmış dört na't, evlâd-ı Mustafa'ya dair iki mersiye, Rûhî'nin terkihibendi ve Nefî'nin *Sâkinâme*'sine birer nazîre ile çoğu aşk konusunda yirmi sekiz gazel yer almaktadır. Bir divançe hüviyetindeki eserde Kâzım Paşa'nın hicivleri bulunmadığı gibi şiirlerinin pek çoğu da yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Fatîh, *Tezkire*, s. 346-347; Osmanlı Müellifleri, II, 402; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, s. 32, 369-371, 426; a.mlf., *Son Asır Türk Şairleri* (İstanbul 1930), İstanbul 1988, II, 801-810; *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul 1985, VIII, 166-168; Metin Kayahan Özgül, *Hersekli Ârif Hikmet*, Ankara 1987, s. 16-18, 49-50; "Kâzım Paşa", *TA*, XXI, 446; Nuri Akbayar, "Kâzım Musa Paşa", *TDEA*, V, 259.

MUSTAFA UZUN

KÂZİM REŞTÎ

(كاظم رشتي)

(ö. 1259/1843)

Şeyhiliğin kurucusu
Şeyh Ahmed el-Ahsâ'in
önde gelen müridi,
Bahâilîğin teşekkülünde önemli
rolü olan ve Bâbilîğin kurucusu
Mirza Ali Muhammed'i
etkileyen kişilerden biri
(bk. BAHÂİLİK).

KÂZİMEYN

(الكاظمين)

İmâmîyye Şîası'nın en önemli
ziyaret yerlerinden biri.

Mûsâ el-Kâzım ve torunu Muhammed et-Taki'nin türbelerinin bulunduğu Bağdat yakınlarındaki Kâzimeyn'in eski bir geçmişi vardır; Sâsânîler devrinde "Kut-rabbül bölgesi" anlamındaki Tassûc Kut-rabbül adını taşıdığı bilinmektedir. Abbâsî Halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr'un ilk zamanlarında Şünîziyye denilen bu yer, onun 150 (767) yılında ölen büyük oğlu Ca'fer'i buraya defnettirmesi (Yâkût, V, 163), daha sonra da Abbasoğulları'ndan ve Ali evlâdından gelen Kureyşlilerin buraya gömülmesi üzerine Makberetükureyş (Mekâbirukureyş) şeklinde anılmaya başlanmıştır (Mustafa Cevâd, IX, 9-12). Zaman içerisinde Kureyş'e mensup olmayan bazı ileri gelenler, özellikle devlet adamları ve İmam Ebû Yûsuf gibi âlimler de bu mezarlığa gömülmüştür; bir iddiaya göre Hârûnürreşid'in hanımı Zübeyde bint

Ca'fer de burada yatanlar arasındadır. İmâmiyye Şîası'nın yedinci imam olarak tanıdığı Mûsâ el-Kâzım'ın (ö. 183/799) defninden sonra Kâzımıyye (el-Meşhedü'l-Kâzımî, Meşhedü Mûsâ b. Ca'fer) adı ortaya çıkmış, ardından torunu dokuzuncu İmam Muhammed et-Takî'nin (ö. 220/835) yanına gömülmesi üzerine de bu isim her ikisine nisbet edilerek Kâzımeyn'e çevrilmiştir.

Günümüzde Bağdat'ın bir banliyösü haline gelmiş bulunan Kâzımeyn şehrinin batı yakasından 5 km., Dicle'nin sağ kıyısından 1 km. kadar uzaktadır; nehirle arasında geniş hurma bahçeleri yer alır. Midhat Paşa'nın Bağdat valiliği sırasında (1869-1872) atlı tramvaylarla şehir merkezine bağlanmış, ardından Bağdat-Sâmerrâ demiryolunun bir istasyonu olunca ulaşımı daha da kolaylaşmıştır (*Delilü'l-Halic*, III, 1201). I. Dünya Savaşı'ndan önce Osmanlı idaresinde Bağdat vilâyetinin merkez sancağına bağlı bir kaza merkezi olan Kâzımeyn ve çevresi 25.000 kadar nüfusa sahipti ve bunun yaklaşık üçte ikisi Şîî olmak üzere 7-8000'i kaza merkezinde oturuyordu. Daha sonra Irak idaresi bünyesinde yine Bağdat'a bağlanan ve bir kaymakam tarafından yönetilen kazanın nüfusu XX. yüzyıl ortalarında süratle artmış ve 1947'de 169.993'e, 1957'de 235.745'e ve 2001'de 900.000'e ulaşmıştı. Kâzımeyn'de oturanların çoğunluğunu daima Şîiler oluşturmuş ve burası hemen her zaman Kerbelâ ve Necef gibi diğer kutsal mekânlardan daha çok İranlı Şîiler'in gelip yerleştiği bir yer olmuştur.

Kâzımeyn'de imamların türbeleriyle ibadet mahallinin ilk defa ne zaman ve kimler tarafından yaptırıldığı tesbit edilememekle birlikte 336 (947-48) yılında Bûveyhiler'den Muizzüdddevle'nin emriyle her iki imamin mezarlarını iki ahşap sanduka konulduğu, üzerlerine birer kubbe ve çevrelerine bir ihata duvarı yapıldığı bilinmektedir. Bağdat'ta zaman zaman meydana gelen mezhep kavgaları, yangınlar ve yağmalardan zarar gören binalar, 443 (1051) ve 622 (1225) yıllarında önemli ölçüde hasara uğramış, Hülâgû'nun Bağdat'ı zaptı sırasında ise (656/1258) tamamen tahrip edilmişti; ancak daha sonra Hülâgû'nun emriyle yeniden yapılmıştır. Etrafı duvarlarla çevrili geniş bir alanın ortasında bulunan binalar, kubbelelerinin içindeki çini kaplamalar dahil bugünkü görünümlemlerini, kendisinin ve ailesinin Mûsâ el-Kâzım'ın soyundan geldiğini iddia eden Şah İsmâil zamanında almıştır (1519); bitirilemeyen ince işleri

ise 1534 yılında Bağdat'ı ele geçiren Kanûnî Sultan Süleyman tarafından tamamlanmıştır. Kaçarlar'dan Muhammed Han, 1796'da bütün masrafları kendisine ait olmak üzere kubbeleri ve minarelerin külâhlarını altınla kaplatmış, daha sonra aynı hânedandan gelen Nâsirüddin Şah da bunları yenilemiştir (1870). Buranın yakınında bulunan ve Mûsâ el-Kâzım'ın oğulları Ca'fer ile (yahut İsmâil) İbrâhim'in medfun olduğu rivayet edilen diğer bir türbeyi ise Osmanlılar'ın fırka kumandanı Selim Paşa yaptırmıştır. Türbe duvarının hemen bitişiğinde İmam Ebû Yûsuf'un türbesinin de içinde yer aldığı cami ise Şîiler tarafından kutsal sayılan mekânın sınırları dışında kalmaktadır.

İmâmiyye Şîası'nda erken devirlerden itibaren başlayan imamların türbelerini ziyaret geleneği günümüzde de büyük bir özenle sürdürülmektedir. Irak'ta bulunan en önemli dört ziyaret mahalli ve kutsal mekândan (bk. ATEBÂT) biri olan Kâzımeyn diğer üçüne, kuzeyde Sâmer-râ'ya, güneyde Kerbelâ'ya ve Necef'e giden yolların kavşak noktasında bulunması sebebiyle yılın her mevsiminde, özellikle muharrem ayının ilk on gününde binlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatib, *Târîhu Bağdâd*, I, 120, 122; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-Arabî), I, 306; IV, 336-337; V, 163; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 310; İbn Battûta, *er-Rihle*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), s. 225; *Delilü'l-Halic* (Coğrafya), III, 1201-1202; Mirza Abbas, *Târîh-i Kâzımeyn*, Kum 1327; G. Le Strange, *Baghdad During the Abbasid Caliphate*, Oxford 1924, s. 158-165, 334, 342-343, 350-351; M. Momen, *An Introduction to Shi'i Islam*, London 1985, s. 40-41; Mustafa Cevâd, "el-Kâzımıyye kadîmen" (Ca'fer el-Halîlî, *Mevsû'atü'l-'atebâti'l-mukaddese: Kısmü'l-Kâzımeyn* içinde), Beyrut 1407/1987, IX, 9-24; J. Allan, "Kâzımeyn", *İA*, VI, 525-527; M. Streck - A. A. Dixon, "Kâzımayn", *EP* (İng.), IV, 854-856.

MUSTAFA ÖZ

KAZIYYE

(bk. ÖNERME).

KAZIMIRSKI, Albert de Biberstein (1808-1887)

Polonya asıllı Fransız şarkiyatçısı.

Polonya'nın Lublin bölgesinde, Korchow'da Alman asıllı Katolik bir ailede dünyaya geldi. 1828'de önce Varşova'da Sâmi dillerde, sonra Berlin'de Doğu dillerinde,

özellikle Sanskritçe ile Arap ve Fars dilleri ve edebiyatlarında iyi bir eğitim aldı. Ayrıca Rusça, Almanca, İtalyanca, İbrânce ve Eski Yunanca öğrendi. Ülkesindeki siyasi ve toplumsal olaylara ilişkin yazılar kaleme alan Kazimirski, Rus Çarı I. Nikola'ya karşı başlatılan 1830 ihtilâline katıldığı için 1831 yılında ülkeyi terkedip Fransa'ya iltica etmek zorunda kaldı. Burada Polonyalı mülteciler için bir dernek kurdu ve dergi çıkardı (1836). Siyasî faaliyetlerinin yanında École des Langues Orientales'de (Doğu Dilleri Okulu) eğitimine devam etti, 1833'te Société Asiatique'in üyesi oldu.

1839'da Fransa Dışişleri Bakanlığı'ndaki Doğu limanları (Écheltes du Levant) biriminde bir yıl çalıştı; Osmanlı Devleti ve İran ile diplomatik ve ticarî delegasyonlarda mütercimlik yaptı. 1851'de Fransa Dışişleri Bakanlığı'nda mütercim-tercüman olarak çalışmaya başladı. 1843-1858 yıllarında Société Asiatique'te çeşitli görevlerde bulundu. 1858'den itibaren Fransa İmparatoru III. Napolyon'un özel mütercimi olarak görüşmelere de katılan Doğu dilleri sekreter-mütercimliği görevine getirildi. Farsça'nın yanında Arapça ve Fransızca'yı da iyi bilen ve bu dillere ilişkin ilmî eserler yayımlayan Kazimirski, yazdığı eserler ve yaptığı çalışmalarla etkisi günümüzde de devam eden şarkiyatçılardan biri olarak kabul edilir. 1886'da emekliye ayrıldıktan birkaç ay sonra 22 Haziran 1887'de Paris'te vefat etti.

Eserleri. Kazimirski'nin en önemli çalışması, ilk defa 1840'ta *Le Koran* adıyla yayımlanan Fransızca Kur'an-ı Kerîm tercümesidir. Daha önce yapılan iki Fransızca Kur'an tercümesinden ilki André du Ryer'in (ö. 1660 [?]) hazırladığı ve 1647'de Paris'te yayımlanan *L'Alcoran de Mahomet*, diğeri Savary'nin yayımladığı *Le Coran*'dır (Paris 1783). Kazimirski'nin çalışması, Arapça aslından Fransızca'ya yapılmış üçüncü Kur'an tercümesi olup öncekilere nisbetle Arapça aslına en sadık tercüme sayılır. Tercümenin 1840 tarihli Paris baskısı, Kazimirski'nin son kontrolünü yapmadan yayıncıya teslim ettiği el yazmalarına dayanıyordu. Daha sonra tercümesini iki defa gözden geçiren Kazimirski, 1841 baskısında önemli düzeltmeler yaptı, metni dipnotlarla zenginleştirdi, giriş kısmına Hz. Peygamber'in hayatı ve İslâm dinine dair "Notice biographique sur Mahomet" başlıklı bir bölüm ekledi. 1852 baskısında daha da genişlettiği ve bazı düzeltmeler yaptığı bu giriş bölümünde Kazimirski, İslâm'ın evrensel bir din olduğunu, onun Araplar